

דפנה ברק לקחה את ג'ון דמיאניוק הבן ל"ד ושם" — ושם הוא שפך את ליבו

"אלה היו אנשים חולים!"

הנה מחנה הריכוז טרבלינקה. אבא שלי לא היה שם!
"היכן המחנה?"
פה. מעל אושוויץ. אבל אבא שלי לא היה שם.
אה. הנה אושוויץ. אמא שלי היתה שם!

הדושיח המעט בלתי-אפשרי הזה התנהל בין ג'ון דמיאניוק, בנו של הנאשם בפשעים של רצח-עם, לבניו, בת לאם ניצולת-השואה, ביום הראשון, ביד-ושם, ליד מפת מחנות-הריכוז. לגבי שניו היה זה ביקור ראשון באתר-הנצחה לזכר השואה. תגובותיו של דמיאניוק-הבן — צעיר אינטליגנטי, מחונן, גבה-קומה כאביו — היו עצורות. ניכר כי בכורח הנסיבות, מזה עשר שנים — מאז החלה הפרשה — הוא צבר ידע מפורט על השואה.

יש לזכור, כי הוא היה מודע למעקב של צלם העולם הזה, צבי טל, ושלו, אחר כל העויה, הערה ותנועה שלו, ולכן אין להסיק דבר מהאיפוק שבו נקט. צריך להדגיש: היה זה איפוק שליווה ביוני רגשות וזעזוע, ולא נימוס קר. מצד שני, למה ציפית? שיפרוץ בזעקות היסטוריות וילקה בהתמוטטות-עצבים? שהעימות שלו עם הזוועות שבהן מואשם אביו יסגיר איזו אמת או יוביל לקצה החוט שלה?

דמיאניוק-הבן אינו יודע מהי האמת — האם אביו הוא איוואן האיום, אם לא — אם כי הוא משוכנע שהוא יודע מהי. הוא נולד לפני 21 שנים בארצות-הברית, ומצא עצמו כעבור עשר שנים מתמודד עם מציאות קפקאית לבניו, בין אם אביו הוא אותו פושע-מילחמה זוועתי ובין אם לאו. פרץ יוזף קפקא! הוא לא שמע על סופר כזה. אבל אם הוא כתב על מצבים כאלה, אין הוא צריך לקרוא על כך. הוא יכול לכתוב על כך. היה מוזר להחליף עימו הערות, מאחורי שני זוגות מיסקפי-שמס, במהלך הסיור בין תמונות הזוועה ביד-ושם. אמרנו האמירות הבנאליות ביותר, תוך כדי בחינה מדוקדקת ביותר זה את תגובות זה. אפילו השוואת האווירה של "לפני" ולאחרי" הביקור — לא אפשרית כאן. מיידית לא היה איזה שינוי שניתן להגדיר אותו, מלבד הטונים הנמוכים יותר, או ההבעה השונה.

כעבור כמה שעות אמר לי מרק אוקונור, פרקליטו של דמיאניוק: "הביקור של ג'ון ביד-ושם מאוד חשוב עבורו לטווח הארוך. זה יעזור לו להבין..."

להלן דיברי דמיאניוק-הבן ביד ושם:

ארי לעצמך שזה היה קורה לך. שימי עצמך במקומי. פיתאום בגיל 11, היו כתבים שאבא או אמא שלך הם מפלצת נוראה, שורקה תינוקות חיים על אבנים, קטעה אברי ארס, הכיתה אנשים במוטות-ברזל וכל הזוועות האלה שראינו עכשיו ביחד. מה היית עושה במקומי? איך היית מגיבה? ברור שלא האמנתי מההתחלה לאף מילה ממה שנכתב ושודר.

לשאל את אבא אם זו אמת? השתגעתי? איך יכולתי להסתכל לו בעיניים, לאבא הנהדר והערין שאני מכיר, ולשאל אותו: "האם אתה המפלצת הזוועתית הזאת?" גם בינינו — אחיותי, אימי ואני

— מעולם לא העלינו את האפשרות שאולי זה הוא כי זה לא הוא! להיפך: תמכנו בו מתחילה. זה המינימום שיכולנו לעשות למענו.

עכשיו סיירנו ביד-ושם. אני אסיר תודה לך על כך שלקחת אותי לשם. כולם אמרו לי שאני חייב לבקר שם, להבין, בתוכנית הלימודים בארצות-הברית השואה נכללת. לומדים את זה דווקא לא באופן שיטחי, אבל לא מעמיקים למשמעות של זה.

האם אפשרי זיכוי?

המישפט הסתיים בהחלטה לגרשו ולשלול את אורחותו האמריקאית, מכיוון ששיקר לשלטונות-ההגירה. זו היתה הערכאה היחידה שבה נידונה זהותו של האיש. בכל שמונה הערכאות הנוספות לא היה דיון מהותי כזה, אלא היו נסיונות להתחיל את המישפט מחדש, נסיונות שלא הצליחו. התעודה העיקרית בדבר זהותו של דמיאניוק כאיוואן האיום היא התעודה הידועה בשם מיסמך-טרבלינקה. זהו מיסמך שהוצא על-ידי שילטונות גרמניה הנאצית, והמתיימר להיות פני-קסיוגר, שהתביעה טוענת כי הוא של הנאשם. מיסמך זה התגלה על-ידי שילטונות ברית-המועצות שנתיים אחרי פתיחת מישפטו של דמיאניוק בארצות-הברית. את המיסמך הזה הציג מברית-המועצות ארמאנד האמר. עד היום אין כל הסבר על נסיבות מציאתו של המיסמך.

בלונדי אחד
8-ו שחרתים

ל סניגורים טוענים כי מיסמך זה, שעליו תמונת גבר צעיר, בלונדי, בעל מצח גבוה, אינו מתייחס לדמיאניוק. הם יטענו גם, כי הרישום במיסמך עומד בסתירה מוחלטת לעדויות הניצולים. הרישום של האיום עדינות הניצולים, היה איוואן האיום כטרבלינקה במשך כל התקופה, באופן רצוף, ואילו על-פי המיסמך, הועבר לסוביבור במרס 1943.

מלבד המיסמך, קיימות גם עדויות של אנשים הטוענים כי זיהו את דמיאניוק, עדויות אלה נגבו בשנת 1979 במיטת-ישראל, לפי בקשת ארצות-הברית, ששלחה את התמונות למיטת-ישראל.

מיסררהיהויה הראשון נעשה על-פי תמונת מיסמך-טרבלינקה. התמונה של גבר בלונדי בעל מצח גבוה ושיער קצר, הוצגה לפני המזוהים בין שמונה תמונות אחרות של גברים, שכולם היו בעלי שיער שחור וארוך.

כשלב שני נשלחו מארצות-הברית תמונות נוספות, הפעם נשלחה תמונות של דמיאניוק משנת 1951, שבה הוא מופיע לבוש חליפה ועניבה, כאשר הוא כבר קירח כמעט לחלוטין. תמונות של דמיאניוק גדולה פי שניים מתמונות הגברים האחרים. גם במסדר זה היו כמעט כל יתר הגברים בעלי רעמת שיער שחור.

הסניגוריה טוען בוודאי נגד מיסררהיהויה הללו. הסניגורים יחקרו בוודאי את העדים המזוהים, אולם עיקר טענותיהם יופנו נגד מיסררהיהויה, שלא עשתה מיסררהיהויה נוספים, ולא הקפידה לערוך את מיסררהיהויה על-פי הדרישות הקיימות לגבי מישפטים פליליים.

אם יחליט בית-הדין המישפט כי הוא מוכה את הנאשם מחמת הספק בויהויה, תעלה השאלה מה ייעשה בו. אורחותו האמריקאית אומנם נשללה, אולם נראה כי ארצות-הברית תהיה חייבת לקבלו בחזרה, אם יתברר כי אין נגדו האשמות בישראל.

יש לכזוב כי ביד-הסניגוריה עדינות שונות על כך כי בעת המרד בטרבלינקה, באוגוסט 1943, נהרג איוואן האיום — עובדה המוספה ספקות בדבר זהותו של הנאשם דמיאניוק.

הסכמתה בכתב לפעולה כזאת. כתב-האישום שהוגש נגד דמיאניוק כולל עבירות של פשעים נגד העם היהודי ונגד האנושות, רצח-עם וכן רצח רגיל. לכאורה, יש בכך משום סתירה לכתב-ההסגרה המקורי. לאחר דיון קצר, דחה בית-הדין המישפט, ראשות השופט העליון רב לוי, את הטענה הטרומית הזו של הסניגורים. בית-הדין קבע כי העבירה של רצח-עם כוללת בתוכה גם את רצח היחיד, ולכן אין זה נוגד את מטרת ההסגרה.

הסניגורים ביקשו מבית-הדין המישפט לדחות את המשך המישפט, כדי שאפשר יהיה לקבל מארצות-הברית הכהרה למה התכוונה בתעודת-ההסגרה. אולם בית-הדין המישפט דחה גם כך את הטענה כי גם במיקרה של פרשנות חוקה-כנסת, אין לפנות למחוקק כדי לברר את פירושו של החוק.

שיקר לשילטונות

ל סניגורים אין טענות טרומיות נוספות. הם הצהירו כי לא יטענו טענות-הגנה של ביצוע פקודות או מעשה-מריונה, טענות שנטענו במישפט של ארולף אייכמן. הסניגור הישראלי, שפטל, חזר והצהיר כי בנסיבות העניין טענות אלה נראות לו מבישות. הסניגורים הכריזו כי טענות-ההגנה היחידה היא בעיית זיהויו של הנאשם. הם הודו בכל הפרטים העובדתיים של כתב-האישום בדבר זוועות-טרבלינקה והרציחות שביצע אדם בשם איוואן האיום. אולם הם טוענים כי הנאשם, היושב לפני בית-הדין המישפט, איננו אותו איש, והם מוכנים להילחם על עניין זה.

בכל זאת, הציגה התביעה מיד עם פתיחת המישפט את עדותו של הר"ר יצחק ארד, היסטוריון, מומחה לשואה. העדות, שהיא כללית, עוסקת במתנה"ה השמדה טרבלינקה, מנקודת ראותו של היסטוריון.

הסניגורים התנגדו לעדות זו בטענה שהיא איננה רלוואנטית, מפני שהם לא הכחישו דבר מוועדות-טרבלינקה, וכן מפני שהעדות ממילא נכנסה לתיק בית-הדין המישפט, עם הגשתה בכתב על-ידי התובע.

אך בית-הדין המישפט התיר בכל זאת את שמיעת העדות הזו בעל-פה. לו היה זה מישפט רגיל, היה בית-הדין המישפט מתחיל ישר מהשלב שבו יש חילוקי-דעות, כלומר משלב זיהויו של הנאשם. מתחילת מעצרו בארצות-הברית, טען ג'ון דמיאניוק כי הוא אינו איוואן האיום מטרבלינקה. בארצות-הברית עמד לדין על-ידי שילטונות ההגירה בטענה כי מסר פרטים כוזבים בעת כניסתו לארצות-הברית. על עניין זה התנהל המישפט נגדו באמריקה.

גלגל העבירות שבהן נאשם דמיאניוק, קשה אפילו לבית-הדין המישפט להתייחס למישפטו כאל מישפט רגיל. אמר מישפטו ותיק, העוקב אחרי מישפטו של האוקראיני אמריקאי. "לכן יהיה זה ציון לשבח למישפט ולצדק הישראלי, אם יזכה דמיאניוק מחמת-הספק."

דיבורים המתפרשים כאילו הם בזכותו של דמיאניוק, אינם פופר לארמים בישראל, לכן חוששים מישפטנים רבים להביע בגלוי את דעתם על מהלכו של המישפט. כבר מתחילת המעצר מתנהל מישפט זה בדרך אחרת מכל מישפט כמדינה. שנה שלמה היתה העיתונות מלאה בכתבות על זוועות טרבלינקה, על עדויות ניצולים שסיפרו על איוואן האיום. אפילו ראשי הממשלה יראו, שימעון פרס, עשה צעד כלת-רגיל, כאשר פנה לירידו, ארמאנד האמר, וביקש ממנו להשתמש בקשריו בברית-המועצות כדי לספק לבתי-הדין את מיסמך-טרבלינקה. מיסמך הדרוש כדי לזהות את דמיאניוק.

כללי הסוביידיים, הנדרשים בכל מישפט אחר, נדחו לחלוטין במישפטו של האיש. שכונה בעיתונות "הרוצח מטרבלינקה". הרברים הגיעו עד לדין, שסניגורית ותיקה אמרה במיטת-הדיון בית-הדין המישפט, כי היתה מר שיעה את דמיאניוק. על-פי פרצופו בלבד" — דברים שהיתה נלחמת בהם עד חורמה אילו נאמרו על מישוה מהנאשמים שעליהם היא מגינה.

הבדל משמעות

ל טענה הטרומית שבה נפתח המישפט היא טענה דצינית, שיש בה ממש. הסניגורים, מרק אוקונור ויוזם שפטל, טענו כי כתב-האישום הוגש בישראל בניגוד גמור לפסק-הדין האמריקאי בדבר ההסגרה. מדינת-ישראל ביקשה את הסגרתו של דמיאניוק לישראל בגלל עבירות על סעיפים 1 ו 2 בחוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם. סעיף 1 כולל עבירה על פושעים, פשעים נגד העם היהודי והאנושות, עבירות שעונשן מוות. סעיף 2 לחוק כולל עבירות שונות אחרות, כגון רצח רגיל, שעונשו אמסר-עולם. בית-הדין המישפט האמריקאי, שדן בבקשה, החליט על ההסגרה בגלל "אשמת רצח".

בפקודת-ההסגרה, החתומה על-ידי תת-שר-החוץ האמריקאי, כתוב גם כן כי הוא מוסגר לישראל בגלל חשד-רצח.

סעיף 24 לחוק-ההסגרה הישראלי קובע: "הוסגר אדם לישראל על-ידי מדינה זרה, לא ייעצר ולא יובא לדין על עבירה אחרת שעבר לפני הסגרתו... אלא אם כן נתנה אותה מדינה זרה את

הריגת "איוואן האיום"

בספר טרבלינקה שכתב ז'אן-פרנסואה שטיינר ושיצא לאור בהמבורג ב-1966, יש קטע המתאר את מותו של איוואן האיום. את ההקדמה לספר כתבה סימון דה-נובאר.

וכך נאמר בספר:
אדולף מתנגב אל תאי-הגזאים כדי להציתם. מיתאום עומד לפניו איוואן, הענק הסאדיסטי. האוקראיני נראה מבולבל ומופתע, אך לא מודאג. עיניו השחורות נעוצות באדולף. בידיו של אדולף, בחגורתו של אדולף — בשום מקום אין נשק. איוואן מוותר על שליפת אקדחו. בכריכים כפופות ובזרועות פתוחות הוא מחכה ליהודי הקטן הרץ לעברו. איוואן מחייך. הוא חש בטוב בעורו, בגופו השמן. הריגה מלא הדם.

מבלי להניד עפעף הוא מתגונן מפני מהלומת-הראש שאדולף רוצה להנחית על ביטנו. תופס את צווארו, מרים אותו וזורק אותו על הארץ. זורק עמו עליו. מוחץ אותו בכל כובד מישקלו ומתחיל לחנקו... וכך מת איוואן...

כעבור כמה דקות, כאשר דואלו עומד ליד גופת ירידו, הוא רואה תחילה את גופו הרחב של האוקראיני ואחר-כך את הפנינון שידו של אדולף עדיין לוכדת אותו. מתחת לנופתו של איוואן מוטל אדולף המת. בעיניו הבעת שאין בדרך-כלל לחנקים. כאילו לא חש אדולף ברע מותו אלא באושר. מפני שהוא עוד הצליח לתפוס את פיגיונו של האוקראיני ולהרגו בדקירה.